
Міжнародний симпозіум «Оцінювання результатів наукових досліджень у сучасних реаліях: еволюція підходів у когнітивному, соціально-економічному та управлінському аспектах» (28 листопада, 2024, Київ, Україна)

International Symposium "Evaluating results of scientific research in present-day realities: the evolution of approaches in cognitive, socio-economic and administrative dimensions" (November 28, 2024, Kyiv, Ukraine)

<https://doi.org/10.15407/sofs2025.01.044>

УДК 001.89

О.Н. КУБАЛЬСЬКИЙ, доктор філософських наук,
провідний науковий співробітник
ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва» НАН України
бульвар Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна
e-mail: kubalsky@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7956-3150>

НАУКОВО-ЕКСПЕРТНА ФУНКЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Підкреслено, що науково-експертну функцію Національної академії наук України (НАН України, Академії) визначено Законами України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про правотворчу діяльність». Наведено приклади реалізації науково-експертної функції Академії. Зазначено, що Академія працює як експерт у межах взаємодії з Радою національної безпеки і оборони України, Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади, з національними галузевими академіями наук України. Важливе місце в діяльності НАН України належить виробленню прогнозів і моделей економічного розвитку, концептуальних підходів до запобігання кризовим тенденціям та їх подолання, розв'язання нагальних проблем українського суспільства; аналітичним дослідженням, присвяченим повоєнному відродженню України. Значний обсяг науково-експертної роботи в інтересах енергетичної, авіакосмічної, машинобудівної, металургійної, видобувної галузей України виконується в межах угод про співробітництво між НАН України та великими виробничими підприємствами. Окремі установи НАН України регулярно беруть участь в організації та виконанні робіт зі стандартизації та метрології,

Цитування: Кубальський О.Н. Науково-експертна функція НАН України. *Наука та наукознавство*. 2025. № 1 (127). С. 44—49. <https://doi.org/10.15407/sofs2025.01.044>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

оцінки відповідності та сертифікації. Зроблено висновок, що установи НАН України, попри складні умови, зберегли потенціал, який широко використовується під час підготовки управлінських рішень у різних сферах суспільного життя.

Ключові слова: Національна академія наук України, науково-експертна функція, науково-експертна робота.

Науково-експертна функція є однією з важливих складових у діяльності Національної академії наук України (НАН України, Академії). Характерною особливістю її реалізації в Академії є тісний зв'язок з оцінюванням наукової діяльності установ НАН України, можливістю отримання комплексних, міждисциплінарних оцінок стану та перспектив розвитку об'єктів, процесів або явищ у різних сферах суспільного життя, підготовкою на їхній основі виважених висновків і рекомендацій, які в багатьох випадках мають стратегічний характер.

Статус Академії як вищої експертної інституції знайшов підтвердження у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Згідно з положеннями цього закону НАН України здійснює незалежне наукове оцінювання проектів стратегічних, прогнозних і програмних документів (доктрин, концепцій, стратегій тощо), а також розробляє пропозиції щодо засад державної наукової та науково-технічної політики, прогнози, інформаційно-аналітичні матеріали, пропозиції, рекомендації щодо суспільно-політичного, соціально-економічного, науково-технічного, інноваційного та гуманітарного розвитку країни, здійснює наукову експертизу проектів законів, державних рішень і програм. Широкий спектр експертних документів установи Академії готують як на замовлення органів державної влади, так і з власної ініціативи. Їх якісній підготовці сприяє реалізація в Академії різних форм організації досліджень. У НАН України діє мережа консультативно-дорадчих органів, які здійснюють координаційні та науково-експертні функції.

Загалом щороку академічні установи надають близько 2000 експертних висновків до нормативно-правових актів і програмних документів, інформаційно-аналітичних матеріалів із різних питань соціально-економічного розвитку. Вагоме значення має участь установ Академії у нормотворчій діяльності Верховної Ради України. До її комітетів щороку надходить близько 200 висновків і зауважень до проектів законів.

Слід зазначити, що Законом України «Про правотворчу діяльність» НАН України визначено головною експертною установою з проведення правової експертизи проектів законів, на Академію покладено завдання з розроблення Наукової концепції розвитку законодавства України. З метою організаційного забезпечення виконання відповідних функцій і завдань у 2024 р. при Президії НАН України створено Науково-координаційну раду з питань правотворчої діяльності, затверджено її положення та склад.

У складних умовах воєнного стану та збройної агресії РФ активізувалась взаємодія НАН України з Радою національної безпеки і оборони України. Минулого року на її замовлення підготовлено науково-аналітичні матеріали з таких питань: стан забезпечення стійкості функціонування та розвитку національної економіки в умовах воєнного стану, гуманітарне розмінування, використання й відновлення поверхневих і підземних водних ресурсів, виконання Плану заходів із реалізації Концепції боротьби з тероризмом в Україні, відбудова України у воєнний та повоєнний періоди, Концепція післявоєнної моделі України щодо розвитку аграрного сектору, міграційна ситуація в Україні.

Великий обсяг науково-експертної роботи виконано на замовлення Кабінету Міністрів України (КМУ), центральних органів виконавчої влади. Зокрема, в 2023 р. на їхні запити надано понад 600 експертних висновків і аналітичних матеріалів із питань розвитку та оновлення економіки і соціальної сфери. До КМУ надіслано аналітичні матеріали та пропозиції щодо локалізованих завдань та індикаторів Цілей сталого розвитку, основних засад державної політики у сфері утвердження української національної та громадської ідентичності, Концепції післявоєнної моделі України з урахуванням конкурентних переваг і перспектив розвитку країни.

За участі фахівців НАН України останнім часом підготовлено стратегії розвитку різних галузей економіки, зокрема Стратегія розвитку хімічної промисловості України в період до 2030 року, Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року, Енергетична стратегія України до 2035 року, Державна цільова економічна програма розвитку титанової галузі України.

Посиленню та об'єднанню науково-експертного потенціалу академічної науки сприяє реалізація програм спільної діяльності нашої Академії з національними галузевими академіями наук на 2023—2025 рр. Це дає змогу організовувати міждисциплінарні дослідження з актуальних наукових напрямів і забезпечити ґрунтовну підготовку експертних висновків.

Важливе місце в діяльності НАН України належить виробленню прогнозів і моделей економічного розвитку, концептуальних підходів до запобігання кризовим тенденціям та їх подолання, розв'язання нагальних проблем українського суспільства. Найвагомішим прикладом такої діяльності є практика підготовки національних доповідей. Високу суспільну та фахову оцінку отримали підготовлені в останні роки національні доповіді «Євроатлантичний вектор України» (2019), «Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності» (2020), «Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз» (2022), «Збереження і розвиток України в умовах війни та миру» (2024). Остання з перелічених доповідей є спробою відповісти

на питання, яким чином має бути забезпечене збереження і розвиток України в умовах війни і що означає справедливий мир для нашої країни в умовах формування нового світового порядку.

Активно працюють науковці Академії над окресленням комплексної картини повоєнного устрою України. Економістами підготовлено аналітичне дослідження «Повоєнне відродження України» та ґрунтовну наукову доповідь «Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України». У цих документах проаналізовано ключові можливості, загрози й виклики майбутньому України, представлено концептуально-практичний план реконструктивного повоєнного відновлення економіки України, реалізація якого створює можливість об'єднання багатоманітних заходів суб'єктів господарювання і державних органів управління у цілеспрямований процес стійкого технологічного та соціально-економічного розвитку.

З метою наукового забезпечення надійного та безпечного функціонування ядерно-енергетичного комплексу України у 2004 р. в структурі Академії створено Відділення ядерної фізики та енергетики, до складу якого увійшли переданий у відання НАН України Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» і низка інститутів відповідного профілю з інших відділень. Фахівці установ, що входять до складу цього відділення, здійснюють великий обсяг робіт з експертного оцінювання залишкового ресурсу та строків безпечної експлуатації конструкцій, споруд і машин, зокрема об'єктів загальної та атомної енергетики, трубопроводів, мостів, будівельних і транспортних конструкцій. Ними обґрунтовано терміни безпечної експлуатації корпусів реакторів восьми енергоблоків Запорізької, Південно-Української, Хмельницької АЕС протягом наступних 10 років. Економічний ефект від подовження терміну експлуатації одного енергоблоку на один рік складає близько 1,5 млрд дол.

Значний обсяг науково-експертної роботи в інтересах енергетичної, авіакосмічної, машинобудівної, металургійної, видобувної галузей України виконується в межах угод про співробітництво між НАН України та великими виробничими підприємствами, як-то ДП «Конструкторське бюро "Південне" ім. М.К. Янгеля», АТ «Антонов», ДП «Запорізьке машинобудівне конструкторське бюро "Прогрес" імені академіка О.Г. Івченка», ДП «Науково-виробничий комплекс газотурбобудування "Зоря"–"Машпроект"», ПАТ «Мотор Січ», ДП «НАЕК «Енергоатом». Вагомі зусилля докладено до науково-експертного забезпечення вирішення інших загальнодержавних проблем. Академія ініціювала створення системи моніторингу природного середовища України.

З початку 2020 р. в усьому світі відбувалося стрімке поширення нової небезпечної хвороби Covid-19. У квітні 2020 р. у НАН України створено міжвідомчу робочу групу з аналізу статистичних даних і математично-

го моделювання поширення коронавірусу в Україні. Науковцями Академії побудовано власну математичну модель для кожного регіону України, за допомогою якої вони регулярно здійснювали короткотермінові прогнози епідеміологічної ситуації. Результати аналітичних звітів використовували державні органи, зокрема Рада національної безпеки і оборони (РНБО) України, Міністерство охорони здоров'я та Центр громадського здоров'я, для прийняття рішень щодо реагування та планування запобіжних заходів.

Фахівці НАН України активно долучилися до розроблення заходів із подолання екологічних і соціально-економічних наслідків руйнування греблі Каховської ГЕС. Рішенням Президії НАН України в 2023 р. створено Робочу групу НАН України з цього питання, яка підготувала пропозиції щодо шляхів мінімізації наслідків катастрофи та направила їх до Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування, РНБО України й інших відомств. Для органів державної влади підготовлено пропозиції щодо прискореного очищення водойм від забруднень, спричинених токсичними хімічними та біогенними речовинами, уникнення спалахів небезпечних інфекційних хвороб (зокрема холери) і харчових отруєнь, знезараження води в польових умовах з метою забезпечення питною водою, розроблення аналізаторів для визначення забрудненості води та ґрунтів. В Українському гідрометорологічному інституті розроблено (вже активно використовувану в Державній службі з надзвичайних ситуацій України) систему моніторингу викидів тепла та виявлення потенційно небезпечних пожеж на основі оброблення супутникової інформації на всій території України.

Окремі установи НАН України регулярно беруть участь в організації та виконанні робіт зі стандартизації та метрології, оцінки відповідності та сертифікації. Вони здійснюють організаційне забезпечення діяльності дев'яти технічних комітетів стандартизації України та щороку виконують близько 200 робіт у межах Програми із національної стандартизації.

Наведений спектр напрямів і конкретних прикладів науково-експертної діяльності засвідчує, що установи НАН України, попри складні умови, зберегли потужний науковий, науково-технічний та творчий потенціал, який знаходить широке використання під час підготовки управлінських рішень у різних сферах суспільного життя.

Одержано 23.12.2024

O.N. Kubalskyi, Dsc (Philosophy), leading researcher
Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential
and Science History Studies of the NAS of Ukraine
60, Taras Shevchenko boulevard, Kyiv, 01032, Ukraine
e-mail: kubalsky@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7956-3150>

THE FUNCTION OF SCIENTIFIC EXPERTISE IN THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE

It is emphasized that the function of scientific expertise of the National Academy of Sciences of Ukraine (NAS of Ukraine, Academy) is fixed in the Laws of Ukraine “The Scientific and Science and Technology Activities” and “The Law-Making Activities”. Examples of how this function is implemented are shown. The Academy performs the expert function for the National Security and Defense Council of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, central executive power bodies, national branch academies of Ukraine. An important part in the expert-related effort by the NAS of Ukraine is elaborating economic forecasts and models, conceptual frameworks for anti-crisis actions and solutions of urgent problems in the Ukrainian society; analytical studies devoted to the postwar recovery Ukraine. A significant scope of the scientific expertise effort in the interests of power engineering, spacecraft, mechanical engineering, metallurgy, mining industries of Ukraine is performed on line of cooperation agreements between the NAS of Ukraine and large production companies. Some institutions of the NAS of Ukraine are regularly involved in organizing and carrying out works on standardization and metrology, compliance assessment and certification. It is concluded that institutions of the NAS of Ukraine, in spite of the harsh conditions, could preserve the capacities that are strongly demanded in preparing management decisions in various domains of the societal life.

Keywords: *National Academy of Sciences of Ukraine, function of scientific expertise, scientific expertise work.*